

Buhara - Afganistan - Türkiye Üçgeninde Mangıt Hanedanı'nın Dil ve Aidiyet Durumu

Nurettin Hatunoğlu*

ÖZ

Mangıt Hanedanlığı, Timur Devleti'nin yıkılışının ardından Türkistan'da ortaya çıkan hanlıklardan biri olan Buhara Hanlığı'nı 1785-1920 yılları arasında idare eden üç hanedandan birisidir. Bolşeviklerin 1920 yılında Buhara'yı işgali sırasında tahtta bulunan Âlim Han, önce Doğu Buhara'ya çekilmiş, oradan da askeri yardım sağlama amacıyla Afganistan'a gitmiştir. Âlim Han, 1944 yılında vefat edince hanedan mensupları Afganistan'ın değişik yerlerine dağılmışlardır. Afganistan'da mülteci durumundaki hanedan mensupları 1979 yılında yaşanan Rus işgali ve sonrasında çıkan iç savaş nedeniyle Pakistan'a sığınmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun kararıyla, 1983 yılında Pakistan'dan Türkiye'ye getirilerek Gaziantep iline yerleştirilmişlerdir.

Yaşanan süreçte hanedan mensuplarının dil ve aidiyet duygularında meydana gelen muhtemel değişimlerin tespiti bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Yapılan saha çalışmasında ikili görüşme, derinlemesine mülakat ve anket tekniğine başvurulmuştur. Hanedan mensuplarının siyasi kimlikleri dolayısıyla tarihî süreçten de bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Afganistan, Buhara, Mangıt Hanedanı, Özbek, Türkistan.

* Yrd. Doç. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü - Zonguldak / Türkiye
hatunoglu.nurettin@gmail.com

GİRİŞ

Dil bir milletin varlığını ortaya koyan en önemli unsurlardan biridir. Eğer bir dili konuşanlar var ise o dili konuşan bir milletten bahsedilebilir. Toplumun kültürel değerlerinin gelecek nesillere aktarılmasındaki başat rolü sebebiyle dil, hem kültürün devamlılığını sağlayan unsur hem de kültürün ayrılmaz bir parçasıdır. Bir toplumun konuştuğu ve bireylerinin ilk aşamada ailesinden öğrendiği ana dilin farklı diller ile etkileşime girmesi ve değişimlere uğraması doğal bir süreç iken, toplumların ana dillerini unutarak tamamen farklı bir dil ile anlaşmaya başlaması ve mensup oldukları etnik kimliği reddetmeleri normal karşılanacak bir durum değildir. Böyle bir durumun yaşanması, toplumların siyasi, tarihi ve çevresel etkenlerden dolayı dillerini gelecek nesillere aktaramadıkları ve benliklerini yitirdikleri anlamına gelir. Bir dili doğal iletişim aracı olarak kullanan toplumların tarihi, kültürel yapısı, dünya görüşü, siyasi yapısı kısaca o toplumun kimliği dillerinden öğrenilir. Bu yüzden dil her toplum için şüphe götürmeyen bir değerdir. Bugün bir Türk milletinden bahsediliyorsa, bilinen Türk tarihi Orhun ve Yenisey Anıtları'ndan başlatılıyorsa, bu, Türklerin konuştuğu ve yazdığı dil sayesinde olmuştur (Karabulut 2004: 69). Toplumlar için bu kadar önemli olan dil canlı bir organizma gibi değişip ölebilir. Bir dili konuşan insanların dillerini unutmamasında ya da bir dilin kaybolmasında birçok sebep vardır. Toplumların yaşadığı göçler bu sebeplerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Tarih boyunca insanlar siyasi, ekonomik ya da doğal sebeplerden dolayı yaşadıkları yerleri terk ederek farklı kültürlere komşu olmuşlar ya da onların bünyesinde yaşamak zorunda kalmışlardır. 20. yüzyılın başlarında Türkistan coğrafyasında meydana gelen siyasi olaylar sebebiyle de zorunlu göçler yaşanmıştır. Zorunlu göçler söz konusu olduğunda iki kavram ön plana çıkmaktadır. Bu kavramlardan biri mültecilik diğeri ise sürgündür. Zorunlu göç kategorisinde değerlendirilen mültecilik ve sığınmacılık çeşitli nedenlerle insanları, ülkelerinde baskı görmeleri nedeniyle, ülkeyi terk etmek zorunda bırakan bir olgudur. Mültecilerin öncelikli hedefleri hayatlarına yönelik bir tehdidin olmadığı emniyetli bir çevrede hayatlarını devam ettirme arzusudur (Sağır 2011: 266).

Yaşanan işgal sebebiyle yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalarak önce Afganistan'a oradan da Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan gruplardan biri de Mangıt Hanedanı temsilcileridir. Buhara Emirliği'ni idare etmeleri

dolayısıyla tarihî ve siyasi bir kimliğe de sahip olan hanedan mensupları küçük bir topluluk şeklinde iskân edildikleri mahallede yaşama imkanı bulmuşlardır. Bir kısmı buradan farklı ülkelere dağılmışlardır. Afganistan'da yaşadıkları dönemde Afgan kültürü etkisinde kalarak gündelik hayatlarında Dari Farsçasını konuşmaya başlamışlardır.

Bu çalışma, Gaziantep'te yaşamakta olan Mangıt Hanedanı mensuplarının Buhara, Afganistan ve Türkiye üçgeninde yaşadıkları değişimi ele almıştır. Yaptığımız gözlemlerde hanedan mensuplarının gündelik hayatlarında Farsça konuştuklarını tespit ettik. Bu çalışmada, hanedan mensuplarının mevcut durumu “dil ölümü”, “dil değiştirimi” ya da “dil intiharı” kavramları ile açıklanabilir mi? Hanedan mensuplarının yaşamış olduğu göçlerin bu durumun ortaya çıkmasında ne kadar etkisi olmuştur? Hanedan mensuplarında yaşanan değişim süreci nasıl gelişmiştir? Hanedan mensuplarının dil ve aidiyet durumu nasıldır gibi sorulara cevap aramaya çalıştık. Türkiye’de yaşayan hanedan mensuplarının günümüzdeki durumları ile ilgili tespitlere geçmeden önce Mangıt Hanedanlığı ve Buhara Emirliği'nin siyasi tarihi hakkında kısa bir bilgi vermek konunun daha iyi anlaşılabilmesi için faydalı olacağı kanaatindeyiz.

BUHARA EMİRLİĞİ VE MANGIT HANEDANLIĞI'NIN TARİHÇESİ

Mangıtların idare ettiği Buhara Emirliği, Türkistan'ın Sovyetleştirilmesi öncesi, işgal edilen son Türk devletidir. Buhara Emirliği'nin yıkılış sürecinde ortaya çıkan reform yanlılarının tutumları ve onlar aracılığıyla elde edilen bilgiler, Mangıt Hanedanlığı dönemi ile ilgili olumsuz bir algının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu dönem bir çöküş, çözülüş, gerilik ve dinî fanatizm dönemi olarak değerlendirilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Özbekistan'ın, yakın tarihî geçmiştenden ziyade uzak tarihî geçmişi sahiplenmesi de bu durumu etkilemiştir. Şeybaniler ve Astrahaniler devri daha şaşaalı ve ağdalı ifadelerle işlenirken, Mangıtlar dönemi daha sönük ifadelerle geçirilmiştir. Ancak Özbekistan ve Tacikistan tarihi, hatta XVIII. ve XIX. yüzyıl Türk-İslam tarihi çalışmalarında Mangıt Hanedanı devrini bilmek göz ardı edilmemesi gereken bir husustur (Çelik 2012: 794-795).

Mangıtlar, Özbek kavimleri içerisinde değerlendirilmekte ve 1923-26 yılları arasında yapılan sayımlarda Özbekistan'daki nüfusları 250 bin ile 300 bin

arasında verilmektedir (Rahmatov 2010: 129, Tursunov 2012: 22). Mangıtların Buhara Hanlığı'nda iktidarı ele geçirmeleri, selefleri Caniler gibi akrabalık tesis etme şekliyle gerçekleşmiştir. Timur Devleti'nin yıkılması sonrası Türkistan'da ortaya çıkan hanlıklar döneminin önemli aktörlerinden biri Buhara Hanlığıdır. Bu hanlık siyasi hayatı boyunca Şeybani, Cani ve Mangıt hanedanları tarafından idare edilmiştir. Şeybaniler'den Abdulmumin'in öldürülmesi ile baş gösteren karışıklık neticesinde, Caniler sülalesine mensup Baki Muhammed 1599 yılında tahta geçmeyi başarmıştır (Özaydın 1993: 154). Böylece Buhara Hanlığı'ndaki hâkimiyet Şeybani sülalesinden Caniler (Astrahanlılar) sülalesine geçmiştir. 1785 yılına kadar Buhara Hanlığı'nı resmen idare eden Caniler sülalesi, 1740 yılında Nadir Şah'ın Buhara'yı işgal etmesi ile güç kaybetmiş ve bu tarihten itibaren Mangıt Sülalesi, hanlığın kaderini tayin etmeye başlamıştır. Neticede, Canilerin resmîyetteki son hanı Ebulgâzi Han'ın Buhara sarayından çıkarılıp sıradan bir vatandaş gibi yaşamak zorunda bırakılması ile hanlık (Şah Murat döneminde 1785-1800) resmen Mangıtların eline geçmiştir (Recebov 2006: 36). Buhara Hanlığı olarak bilinen devletin ismi, Mangıtların iktidarı ele geçirmesi ile birlikte Buhara Emirliği olarak anılmaya başlanmıştır.

Bu sülale Rusların işgal tarihi olan 1920 yılına kadar Buhara Emirliği'nde iktidarda kalmıştır. 1785 yılından sonra sırası ile, Emir Şah Murad (1785-1800), Emir Haydar (1800-1825), Emir Hüseyin (2.5 ay), Emir Ömer (4 ay), Emir Nasurullah (1827-1860), Emir Muzaffer Han (1860-1885), Emir Abdulahat Bahadırhan (1885-1910) ve Emir Sait Âlim Han (1910-1920) tahta çıkmışlardır (Halikova 2005: 53-54).

Hanedan mensuplarının Buhara, Afganistan ve Türkiye üçgeninde yaşadıkları göç hareketi, son hükümdar Âlim Han döneminde gerçekleşmiştir. Buhara Emirliği'ni babası Abdulahat Han'dan devralan Âlim Han, Bolşevik ihtilalinin gerçekleştiği 1917 yılında tahtta bulunuyordu. Âlim Han bu tarihte Rusya'ya tâbi devlet olma siyasetini devam ettiriyordu. Çünkü Buhara Emirliği, Muzaffer Han döneminde gerçekleşen 2 Haziran 1868 tarihli Zirebulak Savaşı ve sonrasında imzalanan 23 Haziran 1868 (Hayit 1995: 98) tarihli anlaşma ile Rusya karşısında yenilgiyi kabul etmiştir. Buhara Emirliği 28 Eylül 1873 tarihli anlaşma ile de Rusya İmparatorluğu'na bağlı vassal devlet durumuna düşmüştür. Âlim Han'ın tahtta iken iktidarının kaderini tayin eden 2 önemli olay meydana gelmiştir. Bunlardan ilki Bolşevik ihtila-

lidir. Bu gelişme ile Çarlık Rusya'sına tâbi olan Buhara Emirliği'nin Ruslar ile olan siyasi ilişkileri farklı bir mecraya kaymıştır. İkinci gelişme ise Türkistan'da yenileşme hareketi olarak ortaya çıkan ceditçilik hareketinin Buhara'nın özel durumundan dolayı Yaş Buharalılar adı altında siyasi bir harekete dönüşmesidir (Hatunoğlu 2011: 164).

Türkistan'da, Buhara ve Hive dışındaki bölgeleri hâkimiyetleri altına alan Bolşevikler, Buhara Emirliği'ni de hâkimiyet altına almaya çalışarak Çarlık döneminde olduğu gibi Buhara Emirliği'nin iç işlerine karışmaya başlamıştır. Kendileri ile beraber hareket eden Yaş Buharalılardan oluşan 18 kişilik komiteyi, Âlim Han'ın yerine iktidara geçirmeye çalışmışlardır (Raşidov vd. 2011: 58). Rus birliklerinin komutanı F. Kolesov ve ceditler ortak hareket ederek Buhara'ya saldırmışlar fakat bu saldırı başarısızlığa uğrayınca Kolesov ile Âlim Han arasında 25 Mart 1918 tarihinde Kızıltepe Anlaşması imzalanmıştır (Hayitov vd. 2010: 43). Bu anlaşma ile Buhara Emirliği, bağımsızlığını kazanmış ve Âlim Han ceditçilere karşı sert tutum takınmaya başlamıştır.

Yaklaşık 2.5 yıl bağımsız bir devlet olarak Bolşevik Rusya'ya karşı mücadele eden Buhara Emirliği 2 Eylül 1920 tarihinde Yaş Buharalıların da desteğini alan Bolşevik Ruslar tarafından işgal edilmiştir (Hayit 1995: 175, Hatunoğlu 2011: 227). Âlim Han başkent Buhara'yı terk ederek doğu Buhara'ya çekilmiş ve mücadelesine orada devam etmiştir. Yaptığı mücadelede dış destek arayan ve İngilizlerden para ve askeri mühimmat da talep eden (Andican 2003: 78) Âlim Han, bu girişimlerinden olumlu sonuç alamamıştır. Bunun üzerine yardım temin etme amacıyla Afganistan'a gitmiştir. Bu ülkeden istediği yardımı alamadığı gibi Afganistan ile Rusya arasındaki yakınlaşma sebebiyle Afganistan'ın başkenti Kabil'de bir bakıma ikamete zorlanmıştır. Âlim Han 28 Nisan 1944 yılında ikamet ettiği Kabil'de vefat etmiştir (Buhari: 44). Bu süre zarfında Buhara'da bıraktığı ailesi ve destekçilerinin bir kısmı Afganistan'a gönderilmiştir. Âlim Han'ın esir olarak tutulan 3 oğlu dışındaki çocukları Afganistan doğumludur. Kendisine tahsis edilen Kale-i Fethu mâlikanesinde ailesi ve yakın çevresi ile yaşamıştır. Âlim Han'ın ölümünden sonra ailesi ve yakın çevresi ağırlıklı olarak Afganistan'ın başkenti Kabil ve çevresinde yaşamışlarsa da, bir kısmı ülkenin değişik bölgelerine dağılmışlardır.

Hanedan Mensuplarının Türkiye'ye Gelişleri ve Diğer Göçmenlerden Farkları: Mangıt Hanedanı temsilcilerinin birçoğu, 1979 yılında gerçekleşen Rus işgali ve sonrasında patlak veren iç savaş sebebiyle Afganistan'dan Pakistan'a sığınmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun, 19/03/1982 tarihli 17638 sayılı resmi gazetede yayınlanmasıyla kanunlaşan 17/03/1982 tarih ve 2641 sayılı kararı ile, 1983 yılında Âlim Han'ın oğullarından 11 tanesi aileleriyle birlikte Türkiye'ye getirilerek Gaziantep iline yerleştirilmişlerdir. Her aileye düşük faizle ev verilmiş ve geçici maaş bağlanmıştır.

Bakanlar kurulunun aynı kararı ile hanedan mensuplarının dışında, Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan Özbek asıllı diğer aileler de Gaziantep iline yerleştirilmiştir. Ayrıca aynı kanun kapsamında Türk kökenli Özbek, Kazak, Kırgız ve Türkmen asıllı Afganistan vatandaşları da Kayseri, Şanlıurfa, Hatay, Van, Tokat gibi illere yerleştirilmişlerdir. Getirilen göçmenlere geçici olarak maaş bağlanmış, 6 ay boyunca Kızılay tarafından işleri sağlanmıştı. Ayrıca, her aileye birer ev verilerek kırsala yerleştirilenlere de tarla verilmiştir. Verilen maddi desteklerin yanı sıra Türk kökenli bu ailelere Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının verilmesi, bütün mültecilerin aidiyet duygusunu derinden etkilemiştir. Bu gelişme Âlim Han soyundan gelen Mangıt Hanedanı mensupları arasında farklı şekilde yorumlanmıştır. Çünkü hanedan mensubu olmayan mülteciler Güney Türkistan denilen Afganistan'ın kuzey bölgelerinden geldikleri için, doğal olarak Afganistan vatandaşı idiler. Fakat babalarının siyasi durumu yüzünden Afganistan'da mülteci durumunda yaşayan hanedan mensupları birçok sıkıntılardan sonra bu ülkede vatandaşlık hakkına sahip olabilmişlerdir. Hanedan mensuplarına Türkiye'ye gelişlerinin hemen ardından vatandaşlık hakkı verilmesi onları ziyadesiyle memnun etmiştir (Yüce, Görüşme Tarihi: 19.02.2002, Yer: Gaziantep). Âlim Han'ın oğullarından merhum Abdulkebir Azmi, Afganistan vatandaşlığı ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır. "Kâbil'de oturmamıza ve Afganistan'da doğmuş olmamıza rağmen babam öldükten sonra dahi Afganistan hükümeti bizi vatandaşı olarak görmedi. Her birimizin mülteci pasaportu vardı. Bu pasaportlarımızı her yıl onaylatmak zorundaydık. Kısacası Afganistan hükümeti bizleri kendi vatandaşı olarak görmüyordu" (Yengin 2010: 178).

Âlim Han'ın toplam 18 oğlu olup bunlardan Buhara'da doğan Said Sultan, Said Şah Murad, Said Rahim Ruslara esir düştüğünden 1944 yılında Af-

ganistan'da ölen Âlim Han ile görüşmemiştir. Âlim Han'ın Afganistan'da dünyaya gelen oğullarından biri olan Seyyid Ömer, 1944 yılında Âlim Han tarafından kaleme alınan vasiyetnamede veliaht olarak ilan edilmiştir. Âlim Han'ın oğullarından Seyyid Ömer Amerika Birleşik Devletleri'ne, Seyyid Arif ve Seyyid Murad Arabistan'a, Seyyid İbrahim, Seyyid Abdurrahim, Seyyid Fettah, Seyyid İbad, Seyyid Mansur, Seyyid Abdulhadi, Seyyid Gaffar, Seyyid Abdulkebir, Seyyid Hacı, Seyyid Can (Abdurrahim Han) ve Seyyid Abdulrauf ise Türkiye'ye gelmişlerdir. Âlim Han'ın oğullarından sadece Seyyid Sattar Afganistan'da kalmıştır. Âlim Han'ın çocuklarından büyük bir kısmı Türkiye'ye geldiği için günümüzde hanedan mensuplarının toplanma merkezleri Gaziantep ili olmuştur.

1980'li yılların başlarında Afganistan'dan getirilerek Türkiye'nin farklı illerine yerleştirilen Türk kökenli mülteciler ile Âlim Han'ın soyundan gelenlerin sosyo-kültürel durumları farklılık arz etmektedir. Hatay'a yerleştirilen kafiye mensup bir göçmen olarak yaptığım gözlem ve tespitlere göre, diğer grupta yer alanlar taşraya yerleştirilmiş, genelde hayvancılık ve çiftçilik ile uğraşmışlardır. Buna karşın Gaziantep'e yerleştirilenler şehir merkezinde yaşamakta, çiftçilik ve tarım ile uğraşmamaktadırlar. Fakat asıl dikkate değer durum 1980'li yılların başında getirilip farklı illere yerleştirilen gruplar (Gaziantep'e yerleştirilen Âlim Han'ın soyundan gelmeyen göçmenler de dahil) ile Âlim Han soyundan gelenler arasındaki dil ve aidiyet duygusu farklılığıdır. 1980'li yılların başlarında getirilip yukarıda izah edilen illere yerleştirilen diğer göçmenler mensup oldukları Türk boyunun dili ile konuşmakta ve kendilerini Özbek, Kazak, Kırgız veya Türkmen olarak adlandırmaktadırlar. Fakat genel olarak hanedan mensuplarında böyle bir durum söz konusu değildir.

Bu durumu, hanedan mensupları ile aynı dönemde getirilerek Van iline yerleştirilen Kırgızlar ile ilgili saha çalışması yapmış olan Şirin Yılmaz Özkarslı'nın ifadeleri ile örneklemek mümkündür. Özkarslı (2013: 578) şu ifadeleri kullanmaktadır: "Köyde gerçekleştirdiğimiz saha çalışması sırasında gördük ki kültürlerini diri tutma konusunda ciddi kaygılar taşımaktadırlar. Özellikle orta yaş ve üzerindeki kesim, kuşaklar arasında yaşam tarzı bakımından farklılığı açık bir şekilde görmekte, "Kırgız" kimliğine sahip çıkmanın yollarını aramaktadır." Yine, Tokat'a yerleştirilen gruba mensup Osman Mahdum'un anlattıkları da izah etmeye çalıştığımız farka örnek olarak ve-

rilebilir. Mahdum (2011: 105) şu ifadeleri kullanmaktadır: “Pakistan’dan hatıra olarak yanımıza aldığımız bir televizyon vardı. Kaldığımız odaya o televizyonu kurduk ve izlemeye başladık. Bir de ne görelim, televizyonun tüm söylediklerini anlıyoruz... Bu televizyon tam olarak bizim dilimizden konuşuyordu.” Bir örnek de Hatay’a yerleştirilen göçmenlerden verecek olursak; Hatay’a yerleştirilen ve gündelik hayatlarında Özbek Türkçesi ile anlaşılan göçmenler, yöre halkı tarafından “Afganlı” olarak adlandırılmalarına rağmen, bu ifadeyi kabul etmeyerek kendilerini “Özbek” olarak adlandırmaktadırlar.

Ferhat Karabulut’un (2005: 33-34), Kayseri’de yaşamakta olan Uygur Türkleri ile ilgili yaptığı tespitlerin büyük bir kısmı hanedan mensupları için de geçerlidir. Fakat, kardeşlik duyguları ile ilgili kısımları hanedan mensupları açısından uygun düşse de, dil ile ilgili kısımları çok ters düşmektedir. Karabulut, Uygur ebeveynlerin içgüdüsel olarak Türkiye Türklerini kardeş ve Türkiye Türkçesini de kardeş dil kabul ederek Uygur Türkçesini, Türkiye Türkçesinin lehine terk etmenin gerekliliğine inandığını, baskı ve zorlama ile dil öğretilemez düşüncesi ile hareket ederek evlerde dahi Uygur Türkçesi yerine ebeveynlerin çocukları ile Türkiye Türkçesi ile konuştuklarını, dil seçimi konusunda çocuklara serbestlik tanıdıklarını ifade etmektedirler. Karabulut bu gelişmeleri Uygurların ana dillerini unutmada olumsuz faktör olarak değerlendirmektedir. Bu durum hanedan mensuplarında tam tersine işlemektedir. Hanedan mensubu ebeveynler Kayseri’de yaşayan Uygur göçmenlerin aksine, kendi aralarında Farsça konuşmayan gençleri uyarmaktadırlar. Hanedan mensuplarının büyük bir çoğunluğunun konuştukları Farsça’yı korumada Uygurlara göre daha istekli oluşlarının sebebi nedir? Bu durumun sebebi dil değişimi ile birlikte aidiyet duygusunda yaşanan değişiklik midir? Uygur Türkçesinin Türkiye Türkçesi ile aynı kökten gelmesine karşın Farsçanın farklı bir milletin dili olması hanedan mensuplarının korumacı tavrına etkisi var mıdır? Bu soruların cevaplarını dil-aidiyet ilişkisinde aramak gerekir.

MANGIT HANEDANI MENSUPLARINDA DİL AİDİYET DURUMU

Yapılan gözlem ve uygulanan anket sonuçları, hanedan mensupları arasında dil açısından bir farklılaşmanın olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan ankete katılan 39 hanedan mensubundan hiçbirisi kendilerine yöneltilen “Konuştuğunuz dillerden hangisini ana diliniz olarak görüyorsunuz?” sorusuna

“Özbekçe” cevabını vermemişlerdir (Tablo:1). Hanedan mensuplarının % 84.6’sı bu soruya “Farsça” cevabını vermişlerdir. Hanedan mensuplarının ana dillerini unutarak Farsça konuşuyor olmaları ve ankete katılanlardan sadece % 33.3’nün (Tablo 7) kendilerini Özbek olarak adlandırmaları, dil aidiyet duygusu arasındaki sıkı bağları göstermesi açısından çarpıcı bir örnektir. Güner Dilek’in Altay Türkçesi ile ilgili çalışmasında yaptığı değerlendirme dil, aidiyet ve dilin korunmasının önemini göstermesi açısından önemlidir. Güner Dilek (2007: 714) şu ifadeleri kullanmaktadır: “Unesco, dil kim olduğumuzun en geçerli belgesidir diyor... Her toplumun soyut ve somut kültürel değerlerinin, milleti millet yapan bütün unsurlarının ve insanlık bilgisinin yegane taşıyıcısı olan dil; korunması ve canlı tutulması gereken en önemli mirastır”. Dil ile kimlik arasında sıkı bir bağ vardır. Crystal’a (2010: 55) göre: “Kimlik bir toplumun bireylerini tanımlanabilir şekilde benzer yapan şeydir. Bir toplumu o toplum yapan özelliklerin, *bize karşı onların*, toplamıdır... (Uzaktan bağırarak) diğer insanları göremezsiniz veya (karanlıkta konuşurken) hiçbir şey göremezseniz bile dili kullanabilirsiniz. Dil ana gösterge, sembol ve kimlik kayıdır.”

Dil ve etnik kimlik arasındaki bağlara hanedan mensuplarının ait oldukları topraklardan göç etmesine sebep olan Sovyetler Birliği’nden de bir örnek verilebilir. Ulusallıktan arınmış bir kültür kimliği ve Sovyet devleti ile işçi sınıfına bağlılık taşıyan, Rusça konuşan yeni bir Sovyet kuşağı yaratma çabaları, onlarca dilin yok olmasına sebep olmuştur. Fakat Sovyetler Birliği dağılınca bağımsızlığını kazanan devletler, sınıf temelli kimlikler yerine etnik ve dilsel kimlikler temelinde yeniden ortaya çıkmışlardır (Nettle vd. 2002: 319-320). Tarih boyunca değişik sebeplerden dolayı birçok dil ortadan kalkmış ya da köklü değişimlere uğrayarak başka dillere dönüşmüştür. Dil ölümünün, dil yitimi veya dil değişiminin bir sonucu olarak topluma kimlik veren bütün unsurlar da yok olmuştur. Bazı toplumlar dillerini unuttukları için yok olmuşlar bazı diller de konuşulduğu toplumlar yok olduğu için kaybolup girmişlerdir (Karabulut 2006: 377).

Hanedan mensuplarının dil ve aidiyet durumlarına geçmeden önce bu konu ile ilgili bazı kavramları açıklamak gerekmektedir. Çalışmamızla ilgili olan kavramlardan biri de ana dilidir. Yaygın şekilde kullanılan bu terim pek çok durumda anlam sorunu yaratmaktadır. Bir bireyin annesinin dili her zaman ana dili olmayabilir. Genel olarak kişinin kendini en iyi ifade ettiği ve bir

problem anında başvurduğu dil olarak tanımlanabilecek ana dili kavramı, birden çok dilde kendini en iyi şekilde ifade edenlerde, iki dillilik ya da çok dillilik kavramları ile birleşebilir (Bayraktar 2013: 131-132). Güzel'e (2010: 25) göre: "Ana dili, özellikle *ana* kelimesinin terim içinde kullanıldığı dillerde, *annenin konuştuğu dil olarak* düşünüle-gelmiştir. Sadece biyolojik anneyi işaret etmemekte, çocukla ilk düzenli ve sürekli dilsel iletişim bağına kuran kişiyi de işaret edebilmektedir." Sağır (2007: 542) ana dili kavramı üzerine yaptığı ve farklı tanımlara yer verdiği çalışmasında bu kavram ile ilgili şu ifadelere yer vermiştir: "İnsanın doğup büyüdüğü aile ve soyca bağlı bulunduğu toplum çevresinden öğrendiği, bilinçaltına inen ve kişilerle toplum arasındaki ilişkilerde en güçlü bağı oluşturan dil" (Korkmaz 1992'dan).

Çalışmamızın konusunu teşkil eden hanedan mensuplarının dil durumu *dil ölümü, dil intiharı, dil katli ve dil değiştirimi* gibi kavramlarını akla getirmektedir. "Yeryüzünde belli bir süre varlığını sürdürmüş olan bir dilin, değişik sebepler ile ortadan kalkması olayına, *dil ölümü* adı verilmektedir" (Karabulut 2005: 19). Dil kendi kendini ayakta tutamaz. Konuşulup aktarılabilceği bir topluluk varsa, dil var olabilir. Diller konuşucularını kaybettiğinde ölürlür (Nettle vd. 2002: 20). Crystal'a (2010: 24) göre: "Bir dil artık konuşanı kalmamışsa ölü kabul edilir. Tabi ki kayıtlı haliyle varlığını devam ettirebilir. Bu geleneksel olarak yazıyla, yakın geçmişten beri ses veya video arşivleriyle olmakta ve bir anlamda yaşamaya devam etmektedir. Ama onu acıkı şekilde konuşacak kimse yoksa kimse ondan *canlı bir dil* diye söz etmeyecektir." Hanedan mensuplarının geçmişte konuştuğu Özbek Türkçesi elbette canlı bir dil olarak yaşamına devam etmektedir. Fakat hanedan mensupları için dil ölümü gerçekleşmiştir denilebilir.

Güner Dilek'e (2007: 707) göre:

Dil ölümünün başladığı veya gerçekleştiği her yerde doğal afetler haricinde; siyasi, kültürel ve hatta dini açıdan baskın güç olan bir toplum ve onun karşısında, değişik uygulamalar sebebiyle kültürel kimliğini, çoğu zaman dinini ve nihayet dilini yitirmeye başlayan ya da yitirmiş olan bir edilgen toplum vardır. Dil ölümü, bu iki unsurun yani baskın güç ve edilgen toplum karşılaşmasının edilgenden yana olumsuz sonuçlandığını gösteren en yıkıcı ve telafi edilemez belirtisidir. Linguistik bir kavram olarak dil ölümünün etkene göre ve dildeki tahribe göre derecelenen bir çok tipi vardır. En öz ifadeyle, dil ölümü, canlı olduğu vurgulanan dilin özellikle küçük gruplardan oluşan

toplumlarda kaybolmasıyla ya da kaybettirilmesiyle gerçekleşir.

Bir toplumda dilin ölüm sürecini başlatan ve sürdüren unsurlardan, doğal konuşur sayısının kaybı, göçler, zorunlu veya gönüllü olarak bir başka dile geçiş gibi durumlar ilk sıralarda yer alır (Güner Dilek 2013: 271-2729). Karabulut'a (2006: 382) göre: "Aitchison dil ölümü olgusunu iki grupta inceler. Ona göre eğer ölen dil ile yerine geçen dil birbirine yakın (benzer) ise, bu durumda intihar (suicide) söz konusu olur. Eğer ölen dil ile yerine geçen dil arasında bir yakınlık veya akrabalık söz konusu değilse dil katli (murder) meydana gelmiş demektir" (Aitchison 1981'den). Bu açıklamaya göre hanedan mensuplarında meydana gelen dil ölümü Özbek Türkçesi ve Farsça arasında akrabalık bulunmaması sebebiyle dil katli grubuna girer.

Çeşitli nedenlerle bir toplumun kendi dilini bırakıp baskın ya da yerel dili kullanmaya başlaması durumuna *dil değiştirimi* denir (Bayraktar 2013: 132). Küyel'e (1994: 139) göre: "Dil insanlar eliyle, toplum yüzünden, ekim ve uygarlık etkisiyle ya da kendi kendine ya da zorlamalarla sözcük, tümce gibi biçim bakımından ya da anlam gibi öz yönünden değişmekte ya da değiştirilebilmektedir." Bir toplumda dil değişimi ile birlikte kültürel değişim de meydana gelir. Bir dilin tehlike içine düşmesinin nedenlerinden biri de toplumun başka bir kültür ile eşit olmayan şartlarda teması ve sonuçta meydana gelen kültürel çatışmadır. Bu temas büyük ölçüde dillerin mücadelesi şeklinde ortaya çıkar. Dil teması olarak adlandırılan bu olguda daha saldırgan ve güçlü kültürün taşıyıcıları daha fazla nüfusa daha sağlam ekonomiye ve daha güçlü bir askeri yapıya sahiptirler. Dolayısıyla kendi dillerini alt kültürün dili karşısında hakim kılmaya çalışırlar. Böyle olunca bu yeni dilin taşıyıcıları zayıf unsur için zamanla örnek üst kültür olmaya başlarlar. Bu da sonuçta doğal iletişim aracı olarak ana dilini kullanan insanların kafa yapısını ve dünya görüşünü değiştirir (Karabulut 2004: 74).

Yöntem ve Teknikler: Hanedan mensuplarında dil ve aidiyet durumunu tespit etme amacıyla yerleştirildikleri mahallede bir saha çalışması yapılmıştır. Çalışma için gerekli verilerin toplanabilmesi için öncelikle bir literatür çalışması yapılmıştır. Gaziantep'e yerleştirilen Mangıt Hanedanı'nın dil ve aidiyet durumu ile ilgili bağımsız bir çalışmaya rastlanmadığı için, Türkiye'deki Türk kökenli göçmenler üzerine çalışmalar yapan Ferhat Karabulut'un, Figen Güner Dilek'in, Şirin Yılmaz Özkarslı'nın ve Adem Sağır'ın benzer çalışmalarından istifade edilmiştir. Yapılan ikili görüşmeler ve göz-

lemlerin dışında bir de 105 soruluk bir anket hazırlanarak gönüllü olanlara uygulanmıştır. Anket sorularından bu çalışmada kullanılanlar ekler bölümünde verilmiştir.

Hanedan mensubu olanlar ile hanedan mensubu olmayanlara aynı anket uygulanmıştır. Ankette, "Âlim Han ile bir akrabalık bağınız var mı?" sorusu sorularak hanedan mensubu olanlar ve olmayanlar iki gruba ayrılmıştır. Böylece hanedan mensupları ile diğerleri arasında karşılaştırma imkanı sağlanmıştır. Anket ulaşılabilen ve gönüllü olan göçmenlere uygulanmıştır. Anket bu şartlar altında toplam 54 kişiye uygulanabilmiştir. Deneklerden 39 kişisi hanedan mensubu, 15 kişisi ise diğer göçmen grubuna mensuptur. 54 kişilik bir denek grubu anket tekniği için yeterli olmayabilir. Fakat, üç ülke dolaşmak zorunda kalan bir hanedanın 39 kişilik bir kısmına ulaşılması, konunun özel durumu dikkate alındığında kayda değer bulunmuştur. Hanedan mensubu dışındaki göçmenler, grubunun sayıca az olmasından dolayı 15 kişi ile sınırlı kalması, anketin zayıf yönü olmuştur. Deneklerin sayısı sebebiyle ortaya çıkan olumsuzluğu giderme adına anket dışında derinlemesine mülakat tekniğinden de istifade edilmiştir.

Ankete katılan deneklerin % 48.1'i erkek, % 51.9'u kadınlardan oluşmaktadır. Meslek dağılımına bakıldığında ise deneklerin % 1.9'u memur, % 24.1'i işçi, % 5.6'sı emekli, % 20.4 serbest, % 48.1'i ise diğer şıklarını işaretlemişlerdir. Anket esnasında öğrenci ve işsizlerin diğer şikkını işaretledikleri gözlemlenmiştir. Deneklerin doğum yerlerine bakıldığında ise % 66.7'sinin Afganistan, %1.9'unun Özbekistan, % 1.9'unun Pakistan ve % 29.6'sının Türkiye doğumlu olduğu görülmüştür.

Yaş aralıklarına bakıldığında ise % 29.6'sının 15- 30 yaş aralığında, % 29.6'sının 30-45 yaş aralığında, % 24.1'nin 45-60 yaş aralığında ve %16.7'sinin ise 60 yaş üzeri kişilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Ankete katılanlardan % 72.2'sinin Âlim Han ile akrabalığı var iken % 27.8'inin herhangi bir akrabalığı yoktur. Tablolar oluşturulur iken hanedan mensubu olmayanların da cevapları değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmamızın ana teması hanedan mensuplarında dil ve aidiyet durumlarının tespiti olduğu için ilk önce dil ile ilgili, daha sonra da aidiyet ile ilgili sonuçlar değerlendirilmeye alınmıştır.

Elde Edilen Bulguların Değerlendirilmesi: Kategorik karşılaştırmalarda Ki-Kare bağımsızlık testi kullanılmıştır. Kullanılan istatistiksel analizlerde önem düzeyi 05 olarak ele alınmış, analizler SPSS 15.0 programıyla yapılmıştır. Çalışmamız için önem arz eden fakat önem düzeyi 05'ten büyük olan bazı sonuçlar da değerlendirmeye alınmıştır. Önem düzeyi 05'ten büyük olan sonuçlar tabloların altında belirtilmiştir. Tablolardaki oranlar yüzdelik (%) oranları göstermektedir.

Dil İle İlgili Bulgular

Tablo 1: *Konuştuğunuz dillerden hangisini ana diliniz olarak görüyorsunuz?*

Diller	Farsça	Özbekçe	Türkçe	Diğer	Toplam
Hanedan Mensupları	84.6	0.00	15.4	0.00	100
Hanedan Mensubu Olmayanlar	20.0	73.3	6.7	0.00	100

(Chi-square 36.020a. df:2 p<0,005)

Deneklerden hanedan mensubu olanların hiçbirisi ana dili olarak Özbek Türkçesini seçmemişlerdir. Büyük bir çoğunluğu Farsçayı ana dili olarak görmektedir. Hanedan mensubu olmayanların büyük çoğunluğu ana dili olarak Özbek Türkçesini seçmişlerdir.

Tablo 2: *En iyi bildiğiniz dil hangisidir?*

Diller	Farsça	Özbekçe	Türkçe	Diğer	Toplam
Hanedan Mensupları	69.2	0.00	30.8	0.00	100
Hanedan Mensubu Olmayanlar	13.3	60.0	26.7	0.00	100

(Chi-square 26.020a. df:2 p<0,005)

Ankete katılan deneklerden hanedan mensubu olanların büyük bir çoğunluğu en iyi bildikleri dil olarak Farsçayı seçmişlerdir. Her iki grupta da Türkçe ikinci sırada yer almıştır. Hanedan mensuplarının Tablo 2'de oranları verilen en "iyi bildiğiniz dil" sorusuna %69.2 oranında Farsça demişlerdir. Fakat Tablo 1'de konuştuğunuz dillerden hangisini ana diliniz olarak görüyorsunuz sorusuna verdikleri cevap %84.6 oranında Farsça olmuştur. Her iki grupta Tablo 1'in oranlarının Tablo 2'nin oranlarından daha yüksek çıkması dil aidiyet ilişkisini ortaya koymaktadır.

Tablo3: *Şimdi ve daha sonraki dönemlerde çocuklarınızın sizinle hangi dilde konuşmasını istersiniz?*

Diller	Farsça	Özbekçe	Türkçe	Diğer	Toplam
Hanedan Mensupları	82,1	10.3	5.1	2.6	100
Hanedan Mensubu Olmayanlar	20.0	80.0	0	0	100

(Chi-square 25,374 df:3 p<0,005)

Denekler çoğunlukla ana dili olarak hangi dili görüyorsa ileriki zamanlarda da o dil ile konuşmak istemektedirler. En iyi bildiğiniz dil sorusunda Türkçe ikinci sırada olmasına rağmen bu değerlendirmede üçüncü sıraya düşmüştür. Ayrıca hanedan mensuplarında Özbek Türkçesi ana dili olarak sıfır çıkmış olmasına rağmen bu soruda Özbek Türkçesini işaretleyenlerin oranı %10.3 olmuştur.

Tablo 4: *Özbekçe konuşmasını biliyor musunuz?*

Cevaplar	Evet	Hayır	Toplam
Hanedan Mensupları	12.8	87.2	100
Hanedan Mensubu Olmayanlar	93.3	6.7	100

(Chi-square 30.793b. df:1 p<0,005)

Hanedan mensubu olanların büyük bir çoğunluğunun Özbek Türkçesini bilmediği görülmektedir. Bildiğini söyleyenler de ana dili olarak Özbek Türkçesini seçmemişlerdir. Hanedan mensubu olmayanlardan Özbek Türkçesini bilmeyenler de vardır. Fakat büyük bir çoğunluğu Özbek Türkçesini bilmektedirler. Bu durumun ortaya çıkmasında acaba deneklerin gündelik hayatta ebeveynlerinin kendileri ile konuştukları dilin etkisi olmuş mudur? Bu sorunun cevabı için deneklere anne ve babalarının kendileri ile hangi dilde konuştukları sorulmuştur.

Tablo 5: *Babanız sizinle hangi dilde konuşuyor ya da konuşuyordu?*

Anneniz sizinle hangi dilde konuşuyor ya da konuşuyordu?

Diller	Farsça		Özbekçe		Türkçe		Diğer	
	Baba	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne
Akrabalık Derecesi								
Hanedan Mensupları	94.9	97.4	5.1	0.00	0.00	0.00	0.00	2.6
Hanedan Mensubu Olmayanlar	40.0	26.7	53.0	66.7	6.7	6.7	00	0.00

(Chi-square, Baba: 20.290a. df:2 p<0,005); (Chi-square, Anne: 35.960a. df:3 p<0,005)

Sonuçlardan hanedan mensuplarının anneleri ve babalarının ezici çoğunluğunun kendileri ile Farsça konuştuğu anlaşılmaktadır. Hanedan mensubu olmayanlarda ise çoğunluk Özbek Türkçesi ile konuşmaktadır. Hanedan mensubu olmayanlarda az da olsa Türkçe konuşanlar vardır.

Aidiyet İle İlgili Bulgular : Aidiyet ve milliyet kavramları göreceli kavramlardır. Bu sorular ile deneklerin kendilerini nasıl adlandırdıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu tercihlerinin dil durumları ile bir ilişkisinin olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Deneklerin aidiyet durumlarını ortaya koyan sorulara geçmeden önce Âlim Han ile akrabalık derecesini ortaya koymak gerekmektedir. Zira, Âlim Han gibi tarihi bir şahsiyet ile olan akrabalık bağı, aidiyet duygusunu etkileyen bir faktör olabilir.

Tablo 6: *Âlim Han ile akrabalık bağınız nedir?*

Akrabalık Derecesi	Babası	Dedesi	Büyük Dedesi	Akrabalık Bağım Yok	Toplam
Hanedan Mensupları	5.1	53.8	41.0	0.00	100
Hanedan Mensubu Olmayanlar	0.00	0.00	0.00	100.00	100

(Chi-square 54.000a. df:3 p<0,005)

Ankete katılan hanedan mensuplarından büyük çoğunluğu dede ve büyük dede şıklarını işaretlemişlerdir. Doğal olarak hanedan mensubu olmayanlar akrabalık bağım yok şikkını işaretlemişlerdir.

Tablo 7: Kendinizi hangi etnik gruba ait hissediyorsunuz?

Millet Adı	Özbek	Türk	Afganlı	Tacik	Diğer	Toplam
Hanedan Mensupları	33.3	46.2	17.9	2.6	0	100
Hanedan Mensubu Olmayanlar	80	0	20	0	0	100

(Chi-square 12.428a df:3 p>0,005)

Hanedan mensuplarının etnik mensubiyetini gösteren tercihlerinin dil tercihleri kadar bütünlük taşımadığı tespit edilmektedir. Kendini Türk hissedenenlerin oranının yüksekliği dikkat çekici bir durumdur. Hanedan mensubu olmayanların durumu daha tutarlıdır. Dil durumları ile etnik aidiyetleri arasında paralellik söz konusudur.

Tablo 8: *Babanız hangi millete mensuptur?*

Millet Adı	Özbek	Türk	Afgan	Tacik	Diğer	Toplam
Hanedan Mensupları	79.5	2.6	12.8	5.1	0.00	100
Hanedan Mensubu Olmayanlar	80.0	0.00	6.7	13.3	0.00	100

(Chi-square 1.739a df:3 p>0,005)

Hanedan mensuplarının çoğu kendilerinden çok babalarını Özbek olarak adlandırmaktadır. Tablo 7'de kendilerini Türk olarak görenlerin oranına karşın babalarına Türk diyenlerin oranı düşmüştür. Afgan ve Tacik şıklarında ciddi bir değişim söz konusu olmamıştır. Hanedan mensubu olmayanların ise oranlarında bir değişiklik olmamıştır.

Tablo 9: *Anneniz hangi millete mensuptur?*

Millet Adı	Özbek	Türk	Afgan	Tacik	Diğer	Toplam
Hanedan Mensupları	69.2	0.00	15.4	12.8	2.6	100
Hanedan Mensubu Olmayanlar	73.3	0.00	20.0	0.00	6.7	100

(Chi-square 2.5809a df:3 p>0,005)

Hanedan mensuplarının tablo 9'daki tutumları Tablo 8'deki babaları ile ilgili tutumları ile paralellik göstermektedir. Büyük bir çoğunluğu annesini de Özbek olarak nitelemektedir. Afgan ve Tacik oranında bir artış söz konusu olmuştur. Hanedan mensubu olmayanlarda annesi Özbek olanların oranı kendini Özbek hissedendenlerin oranının altına düşmüştür.

Hanedan mensuplarının dil ve aidiyet durumları ile ilgili tespitlere bakıldığında, büyük oranda Farsça konuştukları ve ana dil olarak da Farsçayı

seçtikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak baba ve annesini Özbek olarak adlandıranların oranının kendisini Özbek olarak adlandıranların oranından yüksek çıkması dil aidiyet ilişkisini bir kez daha ortaya koymaktadır. Hanedan mensubu olmayanlarda ise tam tersi bir durum söz konusudur.

GAZİANTEP İLİNDE YAŞAYAN MANGIT HANEDANI TEMSİLCİLERİNİN DİL VE AİDİYET DURUMU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Tarihi Süreç Faktörü: Çalışma evreninde yer alan hanedan mensuplarının dil ve aidiyet duygularında meydana gelen değişimi tarihi, siyasi ve çevresel sebeplere bağlamak mümkündür. Âlim Han'ın kendisi de köken olarak Tacik olan bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Buhara sarayında da Farsçanın kullanıldığı bilinmektedir. Zeki Velidi Togan'ın hatıralarında kullandığı bir ifade de Buhara'daki Mangıt -Tacik münasebeti hakkında fikir vermektedir. Togan (1999: 107) şöyle demektedir: "Haziran ayında Guzar'a geldiğimde emirin amcası olan vali Seyyid Ekrem Töre beni çok hürmetle karşıladı. Bu zat hükümdar olan yeğeni Emir Âlim'den memnun değildi. Maiyetinden Mustafa Mirahor, Kavçın kabilesinden idi. O da hâkim kabile olan Mangıtları şehirli İranlılara yani Taciklere fazla yüz verdiler diye sevmezdi." Özbek Türkçesi de bilen Âlim Han ölmeden önce yazdığı vasiyetnamesini Farsça olarak kaleme almıştır (Hatunoğlu 2008: 47-53). Bu tarihi arka plan bugün Gaziantep'e yerleştirilen hanedan mensuplarının ana dillerini unutmalarına büyük etki yapmıştır. Çünkü Farsçanın konuşulduğu bir coğrafyadan iki dilli olarak gelen hanedan mensupları yeni geldikleri coğrafyada Farsçanın kullanılması sebebiyle Özbek Türkçesi'ni ikinci plana atmışlardır.

Hanedan mensuplarının tarihi kökenini oluşturan Buhara Emirliği'nde, Özbek Türkçesi ile Tacikçenin (Farsçanın bir kolu) beraber yaşadığı bilinmektedir. Türkistan'daki, Buhara ve Semerkand merkezlerinde Farsça konuşanlar olduğu gibi Buhara Emirliği'nde de resmi yazışmalar Farsça kaleme alınmıştır. Halikova'nın (2005: 83) Buhara Emirliği'nin son dönem etnik durumu ile ilgili verdiği bilgiler şöyledir:

Tablo 10: *Buhara Emirliği'nin Etnik Durumu*

Etnik grup	Türk halkları	Tacikler	Diğer etnik gruplar	Toplam
Yüzdellik oranı	85	12	3	100
Nüfus miktarı	1.830.454	258.389	64.597	2.153.240

Ayrıca hanedan mensupları dışında, Buhara'da yaşayan diğer Mangıtlarda da Tacikçenin kullanılmaya başladığı bilinmektedir. Bu hususta Bahtiyar Kerimov'un (1994: 417) aşağıdaki ifadeleri hanedan mensuplarının geçmişi ile ilgili bize ip uçları vermektedir.

Kerimov'a göre:

Semerikand ve Buhara şehirlerinde XVIII. asrın ortalarında vuku bulan dehşetli salgın hastalıklardan sonra, bu ahalinin çoğunluğunu teşkil eden Mangıtlar, Türk kabilelerinden biridir. Fakat Mangıtlar Türk ırkına mensup olmalarına bakmayarak devlet idaresinde Fars dilini kullanmışlardır. Neticede iki asra yakın bir zamanda Mangıtların büyük bir kısmı Farslaşmışlardır. Sovyet döneminde de yaşayan Mangıtların çoğu kendi aslını unuttu. Tacik dilini (Farsçanın bir kolu) iyi bildikleri için kendilerini, Özbekleştirilen Tacik diye düşünmeye başladılar. Halbuki onlar Farslaştırılan Mangıtlardır.

Özetle söylenecek olursa, Mangıt Hanedanlığı'ndaki dil değişimi ve buna bağlı aidiyet duygusundaki farklılaşma süreci, Buhara'da başlamış, Afganistan'da perçinlenmiş, Türkiye'de de devam etmiştir. Şu hususu da unutmamak gerekir ki, hanedan mensuplarının geldiği Buhara Emirliği, Özbek Türklerinin iktidarda olduğu bir devlet olsa da, modern anlamda millî nitelikli bir devlet değildi. Buhara Emirliği şehir ismi ile anılan bir devlet idi. Bu bölgede etnik bir adlandırma ile Özbekistan Devleti'nin kurulması 1924 sonrasına denk gelmektedir. Hanedan mensupları arasında Özbek kimliğinin zayıf kalmasının sebeplerinden biri de bu gelişmedir. Fakat Özbek kimliğinin zayıf kalmasının en önemli etkeni kuşkusuz Özbek Türkçesini unutmaları olmuştur. Çünkü hanedan mensubu olmayıp Özbek Türkçesini unutmayanlar bu kimliği büyük oranda sahiplenmektedirler.

Siyasi ve Çevresel Faktörler: Siyasi açıdan bakıldığında, çalışmamıza konu

olan hanedan mensuplarının Türkiye'den önce yaşadıkları devletin (Afganistan) resmi dilinin Farsça ve Peştuca olması hanedan mensuplarının Özbek Türkçesini unutmalarına büyük etki yapmıştır. Zira Afganistan'da resmîyetle tanınmamış olan Özbek Türkçesi ile eğitim alamamışlardır. Özbek Türkçesinin Afganistan'da resmi statü kazanması ancak 2003 yılında ilan edilen "Yeni Afgan Anayasası" ile gerçekleşmiştir. Afganistan Türklerinin çoğunluğunu oluşturan Özbek ve Türkmenlerin dilleri, Afganistan'ın üçüncü resmî dili olarak 2003 yılında kabul görmüştür. Afganistan Millî Eğitim Bakanlığı bu gelişmeden sonra Özbek Türkçesi ve Türkmen Türkçesi ders kitaplarını 6. sınıfa kadar okutmak üzere bastırmıştır. Bu kitaplar günümüzde Güney Türkistan'ın bazı okullarında okutulmaya başlanmıştır (Fevzi 2013: 258). 2003 öncesindeki Afgan hükümetleri Özbek dili ve kimliği konusunda katı bir tutum sergilemişlerdir. Afgan hükümetlerinin Türklere karşı uyguladıkları ikinci sınıf vatandaş muamelesi Türklerin kültürünü derinden etkilemiştir. Özbek sözlü edebiyatı zenginliğini koruyabildiği halde, yazılı edebiyatı bir takım ferdi çabalar ile sınırlı kalmıştır (Barlas 1992: 747).

Afganistan devletinin dil politikaları kurulduğu günden itibaren Peştu dilini millileştirilmeye yönelik olmuştur. 1920'li yıllardan itibaren Peştu dilini bilmeyenler resmi işlere alınmamaya başlamıştır. Memurlara mecburi dil kurslarından mezuniyet belgesi alma şartı getirilmiştir. Tüm bu uygulamalara rağmen Afganistan'da Peştu dili millileşememiş tersine memleket genelinde Dari Farsçası tüm halkın ortak dili olarak, gündelik hayatta ve resmi dairelerde kullanılan dil haline gelmiştir. Afganistan'ın 1965'te çıkardığı anayasanın 3. maddesi Peştuca ve Dari Farsçasını resmi dil olarak kabul etmiştir. Fakat Dari Farsçası kendiliğinden tüm kamu sektörünün ve devletin ortak dili olmuştur (Aysultan 2010: 51). Her halükarda Afganistan'daki siyasi yapı Türklerin aleyhine gelişmiştir. Örneğin bir Özbek veya Türkmen erkeği Tacik veya Peştun kızları ile evlenirse onların çocukları ailede, okulda, çarşı ve pazarda Farsça konuşurlar. Tam tersi Peştun veya Tacik erkekleri Türk kızlarıyla evlenirse onlarda aynı şekilde evde Farsça konuşurlar (Fevzi 2013: 256). Hanedan mensupları içerisinde Afganlılar ile evlilik söz konusu olduğu için mevcut durum da dillerini unutmalarında etkili olmuştur.

Özbek dilinin ve kimliğinin Afganistan'ın iç siyaseti gereği tanınmamış olması, bu ülkede yaşayan hanedan mensuplarının Özbek kimliğini benimsemelerine ve taşıma isteklerine olumsuz etki yapmıştır. Özbek kimliğine

vurgu yapmayıp aksine görmezden gelinerek aşağılanan bir siyasi yapıda Özbek kimliği, hanedan mensuplarınca önemsenen ve özenilen bir değer olmamıştır. Siyasi yapı sebebiyle hanedan mensuplarınca benimsenmeyen kimliğin dili de ikinci plana atılmış ve yaşanan süreç çok kısa olmasına rağmen hanedan mensupları arasında Özbek Türkçesi büyük oranda ortadan kalkmıştır.

Afganistan'daki siyasi yapı sebebiyle dillerini unutanlar sadece hanedan mensupları ile sınırlı değildir. Afganistan'da yaşamakta olan Tatarlar, Afşarlar, Kalaçlar, Kızılbaşlar (Şii- Caferi Türkleri) Aymaklar, Bayatlar, Moğollar, Karaçaylar, Çağataylar ve Kıpçaklar gibi başka Türk grupları arasında da Farsça ve Peştuca konuşanlar vardır. Özbekler ve Türkmenler Afganistan'da en kalabalık Türk grubudurlar. Bu iki büyük grubun dışındaki Kazaklar ve Kırgızlar da kendi lehçeleri ile konuşurken, diğerleri ya Özbek Türkçesi ya da kendi bölgelerinde çoğunlukta olan etnik grupların dilleriyle konuşurlar (Fevzi 2013: 257, Erol vd 2001: 106-107, Kalafat 1995: 56).

Ayrıca Rusya ve Afgan devletlerinin Âlim Han ve hanedan mensuplarını siyasi bir zeminde değerlendirmesi de bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Âlim Han'ın vasiyetinde veliaht olarak adı geçen Seyyid Ömer Âlimi, babasına ait olan vasiyetnameyi yaşadığı Amerika'dan 2005 yılında yapılan bir görüşmeden sonra tarafıma göndererek ilk kez gün yüzüne çıkmasına vesile olmuştur. Ömer Âlimi bu vasiyetnameye göre Âlim Han tarafından veliaht ilan edilmiştir. Bu durum onun siyasi bir kimliğe sahip olmasına sebep olmuştur. Buhara Emirliği ve yerine kurulan Özbekistan Cumhuriyeti tarihi için önem arz eden böyle bir belgeyi siyasi sebeplerden dolayı uzun süre saklama gereği hissetmiştir. Bu ve bu minvaldeki çekinceler ve buna bezme durumlar hanedan mensuplarının dillerini unutmada siyasi faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hanedan mensuplarının Afganistan'da Özbeklerin çoğunlukta olduğu bir bölgede yaşamayıp Tacik ve Peştun ağırlıklı bir bölgede yaşamaları, Özbek Türkçesini unutmalarında çevresel bir faktör olmuştur. Yapılan anketin evreni içinde yer alan hanedan mensubu dışındaki göçmenlerin ağırlıklı olarak ana dillerini korudukları gözlemlenmiştir. Çünkü hanedan mensubu olmayan göçmenler, Afganistan'da gündelik hayatta Özbek Türkçesi'nin bulunduğu bir çevreden gelmektedirler. Afganistan'daki Türkler çoğunlukla Afganistan Türkistan'ı ya da kısaca Türkistan denilen bölgede yaşamaktadırlar.

Türkistan bölgesi bugünkü Afganistan'ın kuzey bölgelerinden oluşmaktadır. Bu bölgenin kuzey doğusu Katagan olarak bilinir. Bu bölgelerde yaşayan Türk boyları dilleri başta olmak üzere gelenek, görenek, örf ve adetlerini muhafaza etmişlerdir. Bu bölgenin dışında kalan Türk boylarının büyük kısmı ise asimile olmuşlardır (Erol vd. 2001: 106). Afganistan'daki çevresel faktörün bir benzeri de Türkiye'de söz konusu olmaktadır. Türkiye'de doğup büyüyen çocuklar arasında (30 yaş altı) son dönemlerde Türkçe daha yaygın olarak kullanılmaktadır (Çelik, Görüşme Tarihi. 15. 07. 2011, Yer: Gaziantep). Hanedan mensupları arasında bu sefer de Farsçadan Türkçeye bir dönüş yaşanmaktadır.

SONUÇ

Buhara Emirliği'ni uzun yıllar idare eden Mangıt Hanedanı'nın günümüzdeki temsilcilerinden Gaziantep ilinde yaşayan kısmının dil ve aidiyet durumları çalışmamızın temelini oluşturdu. Konunun anlaşılması için hanedan mensuplarının tarihi geçmişleri ile ilgili değerlendirmeler yapıldı. Hanedan mensubu olanlar ile aynı dönemde getirilen diğer göçmenler arasındaki farklara dikkat çekildi. Hanedan mensuplarının dil durumları ile ilgili olan anadili, dil ölümü ve dil intiharı gibi kavramlara dikkat çekildi. Yapılan görüşmeler ve anket sonuçları değerlendirildi. Hanedan mensuplarının mevcut durumlarını etkileyen faktörler üzerinde duruldu.

Sonuç olarak, hanedan mensuplarının Buhara, Afganistan, Türkiye üçgeninde karşılaştıkları siyasi ve çevresel faktörlerden dolayı Özbek Türkçesini unutarak Afganistan'da konuşulan Dari Farsçasını kullandıkları tespit edilmiştir. Bu tespitler yapılan ikili görüşmeler, gözlemler ve uygulanan anket sonuçlarının değerlendirilmesi ile yapılmıştır. Hanedan mensubu olmayan grupta dil durumları ile kendilerini etnik açıdan adlandırma arasında bir paralelliğin olduğu görülmüştür. Hanedan mensuplarında ise böyle bir durum söz konusu değildir. Bağlı buldukları hanedanın yaklaşık 135 yıl idare ettiği Buhara Emirliği, günümüz Özbekistan Cumhuriyeti'ni oluşturan üç hanlıktan biridir. Bu tarihi geçmişe rağmen hanedan mensuplarının Özbek kimliğini taşıma konusunda fazla istekli olmadıkları görülmüştür. Bu sonuç, dil ve aidiyet duygusu arasında güçlü bağların olduğunu Mangıt Hanedanı özelinde ortaya koymaktadır.

Açıklamalar

- 1- Seyyid Abdulkebir Azmi (Yüce), Buhara Emirliği'nin son hükümdarı Âlim Han'ın Türkiye'ye getirilen 11 oğlundan biridir. Türkiye'de aldığı soyadı Yüce olup kendisi ile 19/02/2002 tarihinde Gaziantep ilinde görüşme yapılmıştır. Seyyid Abdulkebir Azmi 03/08/2013 tarihinde Gaziantep'te vefat etmiştir.
- 2- Seyyid Reşat Çelik, Âlim Han'ın torununun oğlu olup gündelik yaşamında kendinden büyükler ile Farsça (Dari Farsçası), yaşlıları ve kendinden küçük olanlar ile çoğunlukla Türkçe konuşmaktadır. Kendisi ile görüşme 15/07/2011 tarihinde Gaziantep ilinde yapılmıştır. Benzer durum hanedan mensubu diğer gençler için de söz konusudur.
- 3- Seyyid Ömer Âlimi, Âlim Han'ın 1944 yılında kaleme aldığı vasiyetnamede kendisinin yerine velihaht olarak ilan ettiği Afganistan doğumlu en büyük oğludur. 2005 yılında Gaziantep ilinde kendisi ile yapılan görüşmede Özbek Türkçesini bildiğini söylemiş kendisine yöneltilen sorulara Farsçanın yanında Özbek Türkçesi ile de cevap vermiştir. Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olan Seyyid Ömer Âlimi 08/03/2012 yılında vefat etmiştir.

Kaynaklar

- Andican, Ahat (2003). *Cedidizimden Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi*. İstanbul: Emre Yay.
- Aysultan, Hayri (2010). "Afganistan'da Dil Politikaları". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 14 (1): 47-58.
- Barlas, Kıyameddin (1992). "Afganistan Türkleri Edebiyatı". *Türk Dünyası El Kitabı*. C. 3. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. 745-755.
- Bayraktar, Nesrin (2013). "Ölmekte Olan Türk Dilleriyle İlgili Alınabilecek Önlemler Üzerine". *Dilleri ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Marcel Erdal, Yunus Koç ve Mikail Cengiz. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay. 131-138.

- Buhari, Said Azam (Azizi) (1999). *Niyagan-ı Ma Zinde Est*. (Basılmamış el yazma eser).
- Crystal David (2010). *Dillerin Katli: Bir Dilin Ölümü Bir Milletın Ölümüdür*. Çev. Gökhan Cansız. İstanbul: Profil Yay.
- Çelik, Muhammed Bilal (2012). "Mangıtlar Devri Yerli Vakayinameleri". *Turkish Studies* 7/3: 781-800.
- Erol, Mehmet Seyfettin ve Fazıl Ahmet Burget (2001). "Afganistan Özbekleri". *Avrasya Dosyası* 3(Sonbahar): 102-136.
- Fevzi, Firuz (2013). "Kuzey Afganistan (Güney Türkistan) Türk Boyları Üzerine Bir Araştırma". *Dilleri ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Marcel Erdal, Yunus Koç ve Mikail Cengiz. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay. 255-258.
- Güner, Dilek Figen (2007). "Tehlikeli Diller ve Dil Ölümü Açısından Altay Türkçesi ve Ağızları". *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, (9-15 Nisan 2006 Çeşme-İzmir) Bildiri Kitabı II*. Ed. Fikret Türkmen ve Gürer Gülsevin. Ankara: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yay. 707-715.
- _____ (2013). "Diller Nasıl Tehlike Sürecine Girer? Kumandı Türkçesinden Tespitler". *Dilleri ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Marcel Erdal, Yunus Koç ve Mikail Cengiz. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay. 271-276.
- Güzel, Abdurrahman (2010). *İki Dilli Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi*. Ankara: Öncü Kitap Yay.
- Halikova, Rehber (2005). *Rusya – Buhara Tarih Carreheside*. Taşkent: Okutuvçı Neşriyat Matbaa İcadı Uyu.
- Hatunoğlu, Nurettin (2008). "Buhâra Hanlığı'nın Son Emîri Âlim Han'ın Vasiyeti ve Hazinesi". *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi* 254: 47-53.
- _____ (2011). *Türkistan'da Son Türk Devleti Buhara Emirliği ve Âlim*

Han. İstanbul: Ötüken Yay.

Hayit, Baymirza (1995). *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadele Tarihi*. Ankara: TTK Yay.

Hayitov, O. ve Abuyev, H. (2010). “F. Kolesovning Buharage Yurışı ve Uning Akıbetleri”. *XX Asr Ahırı XX Asr Başleride Buhara Mevzuside Respublike İlmi Nezeri Encumenı Meteryalleri*. Buhara: Buhara Devlet Üniversitesi Neşriyatı. 41-44.

Kalafat, Yaşar (1995). *Güney Türkistan'dan Türkiye'ye Meseleler ve Türk Kültür Kimliği*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.

Karabulut, Ferhat (2004). “Dil Ölümü Sürecinde Kazak Türkçesi'nin Durumu”. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (1): 67-87.

_____ (2005). “Dil Ölümü Bağlamında Kayseri'de Yaşayan Uygur Türk Toplumunu”. *Bilig* 35: 17-47.

_____ (2006). “Dil Ölümü Sürecinde Salihli Kazak Türkleri: Anadili Olarak Kazak Türkçesinin Yitimi”. *Manisa Şehri Bilgi Şöleni Bildirileri* 29-30 Eylül 2005. Celal Bayar Üniversitesi Kültür ve Spor Kulübü Derneği. 377-395.

Kerimov, Bahtiyar (1994). “Özbeklerin Mangıt Kısımının Tarihi ve Milli Düşünceleri”. *XII. Türk Tarihi Kongresi (12-16 Eylül 1994) Bildirileri*. C. II. Ankara: TTK Yay. 417-418.

Küyel, M. Türker (1994). “İleri Dil ve Dil Transferi Üzerine Düşünceler”. *Bilim Kültür ve Öğrenim Dili Olarak Türkçe*. Ankara: TTK Yay.

Mahdum, Osman (2011). *Hasır İzi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yay.

Nettle Daniel ve Suzanne Romaine (2002). *Kaybolan Sesler: Dünya Dillerinin Yok Oluş Süreci*. Çev. Harun Özgür Turgan. İstanbul: Oğlak Yay.

Özaydın, Abdulkerim (1993). “Caniler”. *İslam Ansiklopedisi*. C. VII. İstanbul: TDV Yay. 154-155.

Özkarslı Şirin Yılmaz (2013). “Geleneklerini Yaşatmaya Çalışan Bir Türk Topluluğu: Ulupamir Kırgızları”. *Dilleri ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları 4. Uluslararası Türkiyat Araştırma-*

ları Sempozyumu Bildirileri. Ed. Marcel Erdal, Yunus Koç ve Mikail Cengiz. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay. 569-586.

Rahmatov, M. (2010). "XX Asr Başlarıda Buharadaki Siyasi Cereyanlarda Mangıtların Tutken Orni". *XX Asr Ahırı XX Asr Başlarıda Buhara Mevzusıde Respublike İlmi Nezeri Encumeni Meteryalleri*. Buhara: Buhara Devlet Üniversitesi Neşriyatı. 128-130.

Raşidov, Ömer ve Ulmascan Raşidov (2011). *XX Asr Başlarıda Buhara Emirliğideki Siyasi ve İktisadi Cereyanlar*. Buhara: Buhara Neşriyatı.

Recebov, Kahraman (2006). "Emir Şahmurad Yahud Emir Masum". *Buhara Mevcleri* 1: 36-38.

Sağır, Mukim (2007). "Ana Dil Mi, Ana Dili Mi". *Turkish Studies* 2/2: 540-544.

Sağır, Adem (2011). "Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Van Ulu Pamir Kırgız Türkleri ile Oş- Karadenizli Türkler Üzerine Uygulamalı ve Kıyaslamalı Bir Çözümleme". *Turkish Studies* 6/4: 263-286.

Togan Zeki Velidi (1999). *Hatıralar, Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türklerinin Milli Varlık ve Kültür Mücadeleleri*. Ankara: TDV Yay.

_____ (1981). *Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Tursunov, Seyfullah (2012). "Özbek Halkı Etnigenezi ve Etnik Tarihinin Şekillenişide Özbek Tilining Tarihi Orni". *Turan Tarihi* 1: 20-23.

Yengin, Naci, (2010). Atayurt'tan Anadolu'ya Buhara Emirliği Türkistan ve Enver Paşa. İstanbul: Bilge Oğuz Yay.

UYGULANAN ANKETİN BU ÇALIŞMADA KULLANILAN SORULARI

Değerli katılımcı, bu anket bilimsel bir araştırmaya veri toplamak amacıyla uygulanmaktadır. Çalışma sonunda yapılması amaçlanan bilimsel tespit ve değerlendirmelerin gerçeği yansıtırma kabiliyeti, ankete katılanların vereceği cevapların doğru ve samimî olması ile doğru orantılıdır. Soruların cevaplanması esnasında gerekli hassasiyetin gösterilmesi çalışmanın bilimsel güvenilirliği açısından hayati önem taşımaktadır. Kişisel bilgileriniz ve cevaplarınız kişi bazında gizli tutulacağı için, vereceğiniz cevaplar genel değerlendirmelerde kullanılacaktır. Soruları cevaplarken size uygun olan soru şıklarının önündeki kutucuğa bir işaret koymanız yeterlidir. İlgi ve katılımınızdan dolayı teşekkür ediyorum.

1- Cinsiyetiniz

Erkek Kadın

2- Kaç yaşındasınız ?

15 - 30 yaş arası 30 – 45 yaş arası 45- 60 yaş arası 60 ve üstü

3- Doğum yeriniz.

Afganistan Özbekistan Pakistan Türkiye Diğer

4- Mesleğiniz?

Memur İşçi Emekli Serbest Diğer

5- Kendinizi hangi etnik gruba ait hissediyorsunuz?

Özbek Türk Afganlı Tacik Diğer

6- Babanız hangi millete mensuptur?

Özbek Türk Afganlı Tacik Diğer

Anneniz hangi millete mensuptur?

Özbek Türk Afganlı Tacik Diğer

7- Buhara Emirliği'nin Son Emir'i Âlim Han ile bir akrabalık bağınız var mı?

Evet Hayır

8- Âlim Han ile akrabalık bağınız nedir?

- Babam olur Dedem olur Büyük Dedem Olur
 Akrabalık Bağım Yoktur

9- En iyi bildiğiniz dil hangisidir?

- Farsça (Dari Farsçası - Tacikçe) Özbekçe Türkçe Diğer

10- Konuştuğunuz dillerden hangisini ana diliniz olarak görüyorsunuz?

- Farsça (Dari Farsçası-Tacikçe) Özbekçe Türkçe Diğer

11- Özbekçe konuşmasını biliyor musunuz?

- Evet Hayır

12- Şimdi ve daha sonraki dönemlerde çocuklarınızın sizinle hangi dilde konuşmasını istersiniz?

- Farsça (Dari Farsçası-Tacikçe) Özbekçe Türkçe Diğer

13- Anneniz sizinle hangi dilde konuşuyor ya da konuşuyordu?

- Farsça (Dari Farsçası - Tacikçe) Özbekçe Türkçe Diğer

14- Babanız sizinle hangi dilde konuşuyor ya da konuşuyordu?

- Farsça (Dari Farsçası - Tacikçe) Özbekçe Türkçe Diğer

The Language and Identity of Mangit Dynasty within the Framework of Bukhara, Afghanistan and Turkey

Nurettin Hatunoğlu*

Abstract

Mangit Dynasty is one of the three dynasties governing the Bukhara Dynasty that appeared in Turkestan after the fall of the Timurids between 1785-1920. During the occupation of Bukhara by the Bolsheviks, Alim Han initially retreated to East Bukhara and headed from there to Afghanistan to maintain martial support. After Alim Han's death in 1944, the members of his dynasty spread to different parts of Afghanistan. Living as refugees in Afghanistan, they then took refuge in Pakistan because of the Russian invasion in 1979 and the civil war that followed. Through the decision of the Council of Ministers of the Turkish Republic they were placed in the Gaziantep province of Turkey in 1983.

Exploring the dynasty members' potential change of language and sense of belonging during this period forms the aim of this study. The field work that was conducted for this purpose involved one-to-one conversations, detailed interviews and questionnaires. Because of the political identity of the dynasty members, the historical context was also dwelt on in this study.

Keywords:

Afghanistan, Bukhara, Mangit Dynasty, Uzbek, Turkestan

* Assist. Prof. Dr., Bülent Ecevit University, Faculty of Science and Letters, Department of History - Zonguldak/ Turkey
hatunoglu.nurettin@gmail.com

Язык и идентичность династии мангыт в треугольнике Бухара - Афганистан - Турция

Нуреттин Хатуноглу*

Аннотация

Династия мангыт является одной из трех династий, правившей в Бухарском ханстве в 1785-1920 годах, возникшем в Туркестане после падения империя Тимура. Алим хан, правивший в Бухаре во время завоевания большевиками в 1920 году, отступил в Восточную Бухару, откуда он отправился в Афганистан с целью обеспечения военной помощи. После смерти Алим хана в 1944 году члены династии расселились в различных регионах Афганистана. В связи с российским вторжением в 1979 году и последовавшей вслед гражданской войной, члены династии, проживавшие в Афганистане в статусе беженцев, нашли себе убежище в Пакистане. По решению Совета Министров Турецкой Республики, в 1983 году они были привезены из Пакистана в Турцию и размещены в провинции Газиантеп.

Целью данного исследования является выявление возможных изменений в языке и чувстве принадлежности членов данной династии, произошедших в течении этого периода. При полевых исследованиях использовались техники двусторонних встреч, углубленных интервью и анкетирования. В связи с политической идентичностью членов династии кратко упоминается исторический процесс.

Ключевые слова

Афганистан, Бухара, династия мангыт, узбек, Туркестан

* И.о.доц.док. университет имени Бюлента Эджевита, факультет естественных наук и литературы
кафедра истории-Зонгулдак/ Турция
hatunoglu.nurettin@gmail.com